

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ І ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ**

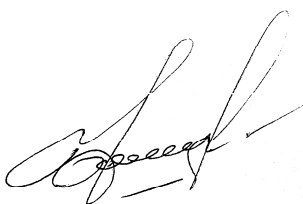
ПОПОВА АНАСТАСІЯ СЕРГІЇВНА

УДК 378:37.091.12:36-0 51:054.7 (485)

**ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ
ДО РОБОТИ З МІГРАНТАМИ У ШВЕЦІЇ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано в Інституті педагогічної освіти і освіти дорослих Національної академії педагогічних наук України (м. Київ).

Науковий керівник - доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член (академік) НАПН України,
Ничкало Нелля Григорівна,
Національна академія педагогічних наук України,
академік-секретар Відділення професійної освіти і
освіти дорослих (м. Київ).

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Логвиненко Тетяна Олександрівна,
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка, завідувач кафедри
соціальної педагогіки та корекційної освіти
(м. Дрогобич);

кандидат педагогічних наук, доцент
Клос Лілія Євгенівна,
Національний університет «Львівська
політехніка», доцент кафедри соціології та
соціальної роботи (м. Львів).

Захист відбудеться 26 червня об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.451.01 в Інституті педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. Берлінського, 9, 5-й поверх, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитися на сайті www.ipood.com.ua та у бібліотеці Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. Берлінського, 9.

Автореферат розіслано 24 травня 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. І. Сотська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. В умовах економічної, політичної і культурної глобалізації зростає кількість трудових мігрантів і внутрішньо переміщених осіб, що зумовлює помітні зміни традиційних моделей формування соціальної політики держави.

За даними Міжнародної організації з міграції (2017), Україна належить до країн зі значною кількістю іммігрантського населення. В державі проживає близько п'яти мільйонів мігрантів, причому їхній щорічний приріст становить близько 46 тис. осіб. Тимчасова окупація частини території суверенної держави України внаслідок збройної агресії Російської Федерації спричинила збільшення кількості внутрішніх мігрантів, які потребують цілеспрямованої державної політики з питань міграції й відповідно кваліфікованої допомоги соціальних працівників. Ці обставини актуалізують соціальне замовлення держави на підготовку соціальних працівників нової генерації, здатних ефективно виконувати професійні обов'язки та працювати з різними категоріями мігрантів у полікультурному середовищі.

У цьому контексті особливого значення набуває вивчення конструктивних ідей зарубіжного досвіду щодо професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами, зокрема Швеції, як країни з високими соціальними стандартами у галузі соціального захисту і забезпечення різних категорій населення, у тому числі й мігрантів.

Професійна підготовка соціальних працівників в Україні здійснюється згідно з такими законодавчими та нормативно-правовими актами: Закони України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), «Про професійний розвиток працівників» (2012), «Про соціальний діалог в Україні» (2010), «Про соціальні послуги» (2003), «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» (2001); Наказ Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги представництва інтересів» (2015); «Стратегія сталого розвитку Україна – 2020» (2015), «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 рр. в умовах глобалізаційних викликів» (2009), що спрямовані на удосконалення системи професійної підготовки фахівців соціальної сфери з урахуванням сучасних світових тенденцій у розвитку соціальної та міграційної політики.

Як показало наше вивчення, різні аспекти проблеми підготовки майбутніх соціальних працівників широко висвітлено в працях українських учених: фундаментальні питання теорії і технології соціальної роботи досліджували В. Бочаров, М. Гур'янова, Т. Демидова, І. Зверєва, А. Капська, О. Карпенко, Г. Лактіонова, І. Мигович, Л. Міщик, В. Полтавець, В. Поліщук, І. Трубавіна, Л. Тюття, Є. Холостова; теоретичні та організаційні засади соціальної роботи з мігрантами вивчали О. Блинова, О. Вирщикова, Н. Гевчук, О. Гуренко, І. Зайнишев, М. Кузнецова, О. Новак, М. Слюсаревський, А. Чернова; практичні аспекти соціальної роботи з мігрантами різних категорій аналізували Л. Алексєєва, В. Андрєєнкова, Р. Бандура, Е. Бархатова, Т. Веретенко, Т. Дорошок, І. Лизун, В. Пігіда. Значний інтерес становлять наукові розвідки українських вчених з теорії і практики професійної підготовки соціальних працівників у зарубіжних країнах Н. Гайдук, Л. Клос, Н. Собчак, В. Тименко (США і Канада), І. Ковчиної (Польща),

О. Пічкара (Велика Британія), а також наукові дослідження шведських вчених С.-А. Берглюнда (S.-A. Berglund), Г. Бернлера (G. Bernler), Р. Брісліна (R. Brislin), А. Джердмана (A. Gerdman), К. Демстедера (C. Demstader), П. Деллграна (P. Dellgran), Л. Йонссона, С. Хессле (S. Hessel), С. Худжера (S. Höjer).

Теоретичні і практичні аспекти соціальної роботи з мігрантами досліджуються Б. Бергстромом (B. Bergström), Ф. Війкстромом (F. Wijkström), Б. Густафссоном (B. Gustafsson), Л. Домініеллі (L. Dominelli), Е. Джепссон Грассманом (E. Jeppsson Grassman), Т. Ліндстромом (T. Lundström), В. Лоурензом (W. Lorenz), Х. Сойданом (H. Soydan), М. Хаммарштендом (M. Hammarshtendt), С. Шартраном (S. Chartrand).

Особливості шведської системи освіти і підготовки соціальних працівників розкрито у працях Т. Логвиненко (підготовка соціальних працівників в університетах Скандинавських країн), А. Кулікова (професійна підготовка соціальних працівників до роботи з сім'ями і дітьми у Швеції), О. Огієнко (освіта дорослих у Скандинавських країнах).

Результати бібліографічного аналізу дають підстави стверджувати, що проблема професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами у Швеції не була предметом окремого дослідження. Водночас вивчення досвіду цієї країни становить значний науковий інтерес і є важливим джерелом осмислення й творчого використання його конструктивних ідей у вітчизняній освітній теорії і на практиці.

Вивчення наукових і документальних джерел, а також стану професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з мігрантами у Швеції уможливило виявлення суперечностей, що потребують розв'язання, зокрема між:

- зростанням загальної кількості мігрантів, у тому числі внутрішньо переміщених осіб й трудових мігрантів і відсутністю законодавчого і науково-методичного забезпечення соціальної роботи з різними категоріями мігрантів;
- посиленням вимог до соціальних працівників та їх неготовністю до роботи з мігрантами;
- потребою громадянського суспільства у взаємодії державних і громадських інституцій до здійснення соціальної роботи й невідповідним рівнем готовності територіальних громад до участі у такій діяльності;
- необхідністю розроблення і впровадження комплексних наукових програм з підготовки соціальних працівників до роботи з різними категоріями клієнтів і відсутністю державних стандартів підготовки фахівців соціальної сфери;
- сучасними потребами у забезпеченні якісної практичної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами та недостатньою увагою до організації педагогічної практики цих фахівців на базі закладів різного типу.

Необхідність розв'язання окреслених суперечностей, актуальність, доцільність й об'єктивна потреба творчого використання конструктивних ідей зарубіжного досвіду підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з мігрантами зумовили вибір теми дисертації **«Професійна підготовка соціальних працівників до роботи з мігрантами у Швеції»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи

Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України за темою «Компетентнісний підхід до підготовки педагогічного персоналу в зарубіжних країнах» (РК № 0108U000699). Тему дисертації затверджено вченою радою Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України (протокол № 13 від 29 грудня 2014 р.) та узгоджено рішенням Бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук України (протокол № 82 від 10 лютого 2015 р.).

Об'єкт дослідження – професійна підготовка соціальних працівників до роботи з мігрантами у Швеції.

Предмет дослідження – організаційно-педагогічні засади професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами в університетах Швеції.

Мета дослідження полягає у виявленні особливостей змісту, форм організації і методів професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами в університетах Швеції задля виявлення можливостей творчого використання конструктивних ідей шведського досвіду в системі вищої освіти України.

Відповідно до об'єкта, предмета і мети дослідження визначено такі основні **завдання наукового пошуку**:

1. Виявити стан дослідженості проблеми професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами.

2. Здійснити ретроспективний аналіз та схарактеризувати основні підходи до періодизації розвитку соціальної роботи і професійної підготовки соціальних працівників у Швеції.

3. Вивчити напрями роботи з мігрантами у контексті інтеграційної політики Швеції та виявити особливості законодавчого регулювання професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами.

4. Здійснити порівняльний аналіз навчальних програм професійної соціальних працівників до роботи з мігрантами в університетах Швеції.

5. Дослідити технології, форми організації і методи професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами в університетах Швеції.

6. Проаналізувати основні напрями соціальної роботи з мігрантами та сучасний стан професійної підготовки соціальних працівників до роботи з цією категорією населення в Україні та обґрунтувати можливості використання конструктивних ідей досвіду Швеції в університетах нашої держави й розробити спецкурс «Соціальна робота з мігрантами» для студентів закладів вищої освіти України.

Концептуальна ідея дослідження. В основу дослідження покладено положення щодо професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами як пріоритетного напрямку державної інтеграційної політики Швеції, що здійснюється на основі міждисциплінарного і полікультурного підходів із урахуванням національних особливостей і міжнародного досвіду. Професійна підготовка соціальних працівників до роботи з мігрантами у системі формальної і неформальної освіти Швеції відбувається на основі принципів індивідуалізації і диференціації роботи з різними категоріями населення. Виявлення конструктивних ідей шведського досвіду професійної підготовки соціальних працівників до роботи з

мігрантами з метою його творчого використання стануть корисними українським науковцям і практикам у системній модернізації національної освіти.

Методологічною основою дослідження є провідні положення теорії пізнання, філософські ідеї гуманізації освіти, концептуальні положення педагогічної компаративістики, діалектичні принципи взаємозв'язку і взаємозумовленості явищ, історизму, науковості, наступності й прогностичності; системний, особистісно-орієнтований, контекстний, андрагогічний і діяльнісний підходи уможливили об'єктивне вивчення процесу професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами у Швеції.

Теоретичну основу дослідження становлять положення філософії освіти (В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Ільїн, В. Кремень та ін.), теорії особистості (І. Бех, Е. Помиткін, В. Рибалка та ін.), педагогічні концепції професійної підготовки фахівців (С. Гончаренко, О. Дубаснюк, О. Кучерявий, Н. Ничкало, Г. Сотська, Л. Хомич й ін.), методології порівняльної педагогіки (Н. Авшенюк, Н. Бідюк, О. Локшина, О. Матвієнко, О. Огієнко, Н. Пазюра, Л. Пуховська, А. Сбруєва та ін.), теоретико-методологічні засади освіти дорослих (О. Аніщенко, Н. Бугасова, В. Давидова, Л. Лук'янова та ін.), сучасних технологій професійної підготовки соціальних працівників (А. Капська, Л. Клос, Т. Логвиненко, Л. Міщик, В. Поліщук, Є. Холостова й ін.), соціальної роботи з мігрантами (Л. Алексеева, В. Андреевкова, Р. Бандура, О. Блинова, О. Гуренко, І. Зайнишев, М. Слюсаревський та ін.), а також дослідження шведських учених з питань теорії соціальної роботи з мігрантами і професійної підготовки соціальних працівників (А. Джердман (A. Gerdman), Б. Бергстром (B. Bergström), Б. Густафссон (B. Gustafsson), Т. Ліндстрем (T. Lundström), Х. Сойдан (H. Soydan), М. Хаммарштенд (M. Hammarshtendt), С. Хессле (S. Hessle) та ін.).

Методи дослідження. Для досягнення мети та виконання визначених завдань використано комплекс таких методів: *загальнонаукові* (аналіз, синтез, систематизація, порівняння, узагальнення використовувалися для вивчення праць зарубіжних і вітчизняних науковців, офіційних і нормативно-правових документів Швеції); *історико-педагогічні* (порівняльно-історичний, історико-структурний, ретроспективний – для визначення основних етапів становлення і розвитку соціальної роботи з мігрантами й системи професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами у Швеції); *конкретно-наукові*: (категоріальний аналіз – для розкриття змісту й уточнення дефініцій основоположних понять; структурно-функціональний аналіз – для з'ясування структурних, змістових і процесуальних особливостей професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами; структурно-логічний аналіз – для виокремлення перспективних напрямів розвитку системи професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами; *емпіричні* (бесіда, е-листування, дискусія з проблем дослідження з колегами на конференціях, семінарах і круглих столах); *прогностичний* – обґрунтування можливостей використання конструктивних ідей шведського досвіду з урахуванням стратегії інноваційного розвитку України.

Джерельна база дослідження. На різних етапах наукового пошуку використано 393 джерела, з них 237 – іноземними мовами, зокрема: 56 офіційних

документів та статистичних матеріалів з питань освітньої, соціальної і міграційної політики, законодавчі акти, урядові постанови, документи Міжнародної організації праці (МОП), Міжнародної організації з міграції (МОМ), Організації економічного і соціального розвитку (ОЕСР), Інституту освіти ЮНЕСКО; аналітичні матеріали та офіційні документи міжнародних професійних організацій у галузі соціальної роботи, зокрема Міжнародної асоціації шкіл соціальної роботи (МАШСР), Міжнародної асоціації соціальних працівників (МАСП); національне законодавство Шведського Уряду, зокрема у галузі вищої освіти – Закон та Постанова Швеції «Про вищу освіту» (1992; 1993); соціального захисту мігрантів – Закони «Про запровадження політики інтеграції» (2010), «Про створення можливостей для новоприбулих мігрантів» (2010), «Про соціальні служби» (1982); національні програми підтримки мігрантів – «Працевлаштування: з чого почати» (2006), «Ініціатива освіти дорослих» (1997), «Навчання для ринку праці» (1991); матеріали наукових фондів бібліотек Національної наукової бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Національної парламентської бібліотеки України, Державної науково-педагогічної бібліотеки імені В.О. Сухомлинського; науково-методичні й інформаційно-аналітичні матеріали (збірники наукових праць, аналітичні огляди, дисертаційні дослідження, освітні програми, навчальні плани, щорічні звіти і статутні документи, підручники, посібники, методичні рекомендації, дидактичні та відеоматеріали, презентації тощо) університетів Швеції; офіційні Веб-сторінки університетів Швеції, Верховної Ради України та інші джерела (довідники, енциклопедії, словники); наукові праці вітчизняних і зарубіжних дослідників, у тому числі шведських (Б. Густафссон (B. Gustafsson), Я. Пірссон (J. Peersson), М. Хаммарштенд (M. Hammarshtendt), С. Хессле (S. Hessle), С. Юліустодір (S. Juliusdottir) з проблем професійної підготовки соціальних працівників; публікації матеріалів із досліджуваної теми у вітчизняних і зарубіжних науково-педагогічних виданнях, серед яких: «Порівняльно-педагогічні студії», «Порівняльна професійна педагогіка», «Соціальна робота в Україні», *Scandinavian Journal of Education Research* (Скандинавський журнал з досліджень у галузі освіти), *Journal of Contemporary European Research* (Журнал сучасних європейських досліджень), *International Social Science Journal* (Міжнародний журнал у галузі соціальних наук), *Nordisk social arbete* (Соціальна робота у Північних країнах), *International Journal of Social Welfare* (Міжнародний журнал з соціального добробуту), *Social Work & Society* (Соціальна робота і суспільство), *Scandinavian Journal of History* (Скандинавський історичний журнал), та ін.

Організація дослідження. Науковий пошук здійснювався впродовж 2014 – 2018 рр. й охоплював три етапи.

На *першому* (аналітико-пошуковому) етапі (2014–2016 рр.) було визначено актуальність наукової проблеми; розроблено програму і методику наукового пошуку; сформовано поняттєво-термінологічний апарат; здійснено систематизацію, первинне узагальнення дослідницьких матеріалів.

На *другому* (науково-емпіричному) етапі (2016–2017 рр.) обґрунтовано організаційно-педагогічні засади професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами в університетах Швеції; систематизовано документальні й

фактологічні матеріали з метою визначення особливостей змісту, форм організації і методів професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами.

На *третьому* (узагальнювальному) етапі (2017–2018 рр.) узагальнено науково-пошукові результати; сформульовано загальні висновки, розроблено практичні рекомендації щодо використання конструктивних ідей шведського досвіду в підготовці соціальних працівників у закладах вищої освіти України; оформлено результати дисертаційного дослідження; визначено напрями подальших наукових пошуків.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження:

– *вперше* у вітчизняній педагогічній науці здійснено цілісний аналіз проблеми професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами у Швеції; простежено генезу й обґрунтовано дві періодизації: становлення і розвитку соціальної роботи з мігрантами у межах шести періодів (підготовчий, організаційний, суспільно-політичний, інституційно-професійний, стабілізаційний, глобалізаційно-інноваційний); розвитку системи професійної підготовки фахівців для соціальної сфери, що охоплює шість періодів (допрофесійний, початковий, стабілізаційний, міжнародного визнання, академізації освіти, інноваційний); схарактеризовано напрями роботи з мігрантами у Швеції в контексті інтеграційної політики (соціальний захист, соціальне забезпечення, соціальне страхування, соціальна робота, програми працевлаштування, діяльність асоціацій і організацій для мігрантів; розвиток волонтерського сектору); систематизовано документи і матеріали щодо законодавчого та нормативно-правового забезпечення професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами; виокремлено змістові (системність, міждисциплінарність, полікультурна спрямованість, компетентнісно-орієнтованість, диверсифікація навчальних планів і програм, єдність теоретичного і практичного компонентів, наступність, практична, дослідницька й етична спрямованість, гнучкість тощо) та процесуальні (інноваційність, дослідницька спрямованість, інтерактивність, орієнтація на самостійну роботу); обґрунтовано можливості творчого використання конструктивних ідей шведського досвіду в системі вищої освіти України на законодавчому, структурному, організаційному і змістовому рівнях;

– *уточнено* зміст понять «соціальна робота з мігрантами», «соціальний працівник», «професійна підготовка соціальних працівників до роботи з мігрантами»;

– *подальшого розвитку* набули положення з теорії і практики соціальної роботи і професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами в умовах інтеграційної політики щодо оновлення змісту, форм організації і методів професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами;

– *до наукового обігу* введено 27 маловідомих та раніше невідомих документів та інших джерел з проблеми професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами у Швеції.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у розробленні і впровадженні в освітній процес закладів вищої освіти України авторської програми спецкурсу «Соціальна робота з мігрантами», що охоплює змістові модулі лекційних і семінарських занять, тематику самостійної роботи,

індивідуальні завдання та рекомендації до їх виконання, методи контролю, запропоновану систему оцінювання й самоконтролю та словник-термінів.

Результати дослідження можуть бути корисними для викладачів закладів вищої освіти в оновленні навчальних планів і освітніх програм; розробленні навчально-методичного забезпечення для підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами; а також для практикуючих фахівців соціальної роботи з мігрантами.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Бердянського державного педагогічного університету (довідка № 58 – 01/1343 від 27 грудня 2017 р.), Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 01 – 28/2131 від 7 грудня 2017 р.), Запорізького національного університету (довідка № 01.01 – 14/174 від 5 грудня 2017 р.), Дрогобицького державного педагогічного університету імені І. Франка (довідка № 3678 від 27 грудня 2017 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження обговорено і схвалено на науково-практичних масових заходах різного рівня, серед яких: *міжнародні науково-практичні конференції*: «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології» (Кіровоград, 2014); «Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін» (Суми, 2015); «Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи» (Хмельницький, 2015); «Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка» (Суми, 2015); «Освіта для сучасності» (Київ, 2015); «Актуальні дослідження в соціальній сфері» (Одеса, 2016); «Сучасна післядипломна освіта: традиції та інновації» (Київ, 2016)»; «Наукова спадщина Академіка Івана Зязюна у вимірах сучасності й майбутнього» (Київ, 2017); «Соціально-економічні та гуманітарні аспекти світових інноваційних трансформацій» (Суми, 2017); «Трансформації в українській освіті і наукових дослідженнях: світовий контекст» (Умань, 2017); «Сучасна гуманітаристика» (Переяслав-Хмельницький, 2017); «Неперервна освіта нового сторіччя: досягнення та перспективи» (Запоріжжя, 2017); «Формування сучасного освітнього простору: переваги, ризики, механізми реалізації» (Тбілісі, 2017); «Сучасні проблеми та перспективи розвитку психології і педагогіки» (Київ, 2017); *всеукраїнські науково-практичні конференції*: «Соціальна робота: виклики сьогодення» (Тернопіль, 2016, 2017); «Наука III тисячоліття: пошуки, проблеми, перспективи розвитку» (Бердянськ, 2017, 2018); Міжнародне студентство: вчора, сьогодні, завтра (Київ, 2017); «Інноваційні технології розвитку особистісно-професійної компетентності педагогів в умовах післядипломної освіти» (Суми, 2017); «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку» (Переяслав-Хмельницький, 2017); *практичні та методологічні семінари*: «Розвиток порівняльної професійної педагогіки у контексті глобалізаційних та інтеграційних процесів» (Хмельницький, 2014, 2016, 2017); «Громадянськість української молоді: виклики, здобутки, перспективи» (Київ, 2015); «Розвиток порівняльної професійної педагогіки у контексті глобалізаційних та інтеграційних процесів» (Хмельницький, 2015); «Педагогічна компаративістика – 2015: трансформації в освіті зарубіжжя та український контекст» (Київ, 2015); «Педагогічна компаративістика – 2016: освітні реформи та інновації у глобалізованому світі» (Київ, 2016); *педагогічні читання*: «Перші педагогічні читання, присвячені пам'яті академіка І.А. Зязюна» (Київ, 2014);

«Особистісний і професійний розвиток дорослих: проблеми і перспективи» (Київ, 2015); *круглі столи*: «Інноваційні педагогічні технології у підготовці майбутніх учителів» (Суми, 2014, 2017); *звітні конференції* Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України (Київ, 2015–2018).

Публікації. Основні результати дослідження висвітлено у 28 публікаціях, з-поміж яких: 7 статей у наукових фахових виданнях України (у тому числі 3 – у виданнях, які входять до міжнародних наукометричних баз), 3 статті у зарубіжних періодичних наукових виданнях; 1 програма спецкурсу; 17 статей і тез у збірниках наукових праць і матеріалів науково-практичних конференцій.

Структура й обсяг дисертації. Робота складається з анотацій українською й англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (усього 393 найменування, з них 237 – іноземними мовами) та додатків (окремий том) на 196 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 466 сторінок, основний зміст викладено на 218 сторінках. Робота містить 6 таблиць та 24 рисунки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, теоретичні й методологічні засади; схарактеризовано джерельну базу, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів; викладено дані про впровадження, апробацію результатів дослідження, особистий внесок здобувача, кількість публікацій, структуру й обсяг дисертації.

У першому розділі – **«Професійна підготовка соціальних працівників у Швеції як проблема порівняльної професійної педагогіки»** – проаналізовано стан дослідження проблеми професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами у педагогічній теорії; схарактеризовано основні поняття дослідження, обґрунтовано періодизації становлення і розвитку соціальної роботи з мігрантами і системи професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами; викладено напрями роботи держави з мігрантами у контексті інтеграційної політики Швеції.

На основі вивчення праць українських і зарубіжних дослідників визначено сутність понять: «міграція»; «соціальна робота»; «соціальний працівник»; «професійна підготовка»; «соціальна роботи з мігрантами». Поняття «професійна підготовка соціальних працівників до роботи з мігрантами» проаналізовано як: соціально, економічно, політично та культурно детермінований феномен; педагогічну систему, що ґрунтується на філософських, соціальних, психологічних та педагогічних теоріях і концепціях; цілісний неперервний освітній процес, спрямований на оволодіння фаховими знаннями, формування умінь, навичок і відповідних компетентностей; вид практичної діяльності соціального працівника, зумовлений її специфікою; а також стратегічний напрям державної міграційної, соціальної й освітньої політики.

Аналіз наукових праць шведських (К. Лайонз (K. Lyons), С. Ларсен (S. Larsson), Б. Лундгрєн (B. Lundgren), С. Хессле (S. Hessle), С. Юліустодір (S. Juliusdottir) та

вітчизняних (Н. Бугасова, А. Кулікова, Т. Логвиненко) дослідників дав змогу вивчити генезу становлення і розвитку соціальної роботи з мігрантами у Швеції.

Застосування сукупності критеріїв (професіоналізація соціальної роботи як професійного фаху; активізація міграційних рухів; розвиток держави загального добробуту; утвердження фаху «соціальний працівник» на міжнародному рівні; академізація соціальної роботи і розвиток наукових досліджень у цій галузі; глобалізаційні процеси; законодавче визначення інтеграційної політики для мігрантів) дало змогу обґрунтувати шість періодів становлення і розвитку соціальної роботи з мігрантами у Швеції: I період – *підготовчий* – (1870 р. – 1900 рр. ХХ ст.); II період – *організаційний* – (1901 р. – 20-ті рр. ХХ ст.); III період – *суспільно-політичний* – (30-ті р. ХХ ст.); IV період – *інституційно-професійний* – (40-ві – 70-ті рр. ХХ ст.); V період – *стабілізаційний* – (80-ті роки ХХ ст. – 2000 р. ХХІ ст.); VI період – *глобалізаційно-інноваційний* – (2001 р. – по теперішній час).

На основі визначених критеріїв (професіоналізація соціальної роботи; міжнародне визнання фаху та академізація соціальної освіти; розвиток професійних організацій у галузі соціальної роботи та соціальної освіти; глобалізаційні та міграційні процеси в освіті) обґрунтовано періодизацію становлення і розвитку системи професійної підготовки фахівців для соціальної сфери: I період – *допрофесійний* – (1851 – 1907 рр.), II період – *початковий* – (1908 – 1929 рр.), III період – *стабілізаційний* (1930 – 1959 рр.), IV період – *міжнародного визнання* – (60-ті р. ХХ ст.), V період – *академізації освіти* – (1970 – 1997 рр.), VI період – *інноваційний* – (з 1998 р.).

Вивчення проблем розвитку інтеграційної політики Швеції уможливило виявлення напрямів її реалізації: соціальна політика; система соціального захисту і соціального забезпечення мігрантів; соціальна робота з мігрантами; діяльність недержавного сектору підтримки мігрантів; розвиток волонтерського сектору і суспільних ініціатив громадян цієї країни, спрямованих на підтримку різних категорій мігрантів у процесі їх інтеграції у нове середовище.

У другому розділі – **«Організаційно-педагогічні засади професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами у Швеції»** – досліджено особливості законодавчого регулювання системи професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами у Швеції; висвітлено соціальні й дидактичні вимоги до професійної підготовки таких фахівців; схарактеризовано змістовий і процесуальний аспекти професійної підготовки соціальних працівників на трьох освітньо-кваліфікаційних рівнях.

На основі аналізу 22-х законодавчих та нормативно-правових документів, покладених в основу професійної підготовки соціальних працівників Швеції (міжнародні (загальні і спеціальні); національні (законодавчі акти у галузі вищої освіти і соціального захисту; офіційні документи професійних угруповань із соціальної роботи; національні програми підтримки мігрантів тощо), доведено, що формування законодавчої бази професійної підготовки соціальних працівників здійснюється з урахуванням принципів гуманності, рівності, всебічного розвитку особистості; її особливості полягають у комплексності й адресності, соціальному захисті мігранта.

Проаналізовано соціальні і дидактичні вимоги до професійної підготовки соціальних працівників: наявність стандартів їхньої професійної підготовки; ступенева диференціація освітньо-кваліфікаційних циклів (рівнів навчання); врахування міжнародних і національних вимог до розроблення навчальних програм підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами; проблемне і практико-орієнтоване навчання; відповідність професійної компетентності студента-випускника кваліфікаційній характеристиці тощо.

Професійна підготовка соціальних працівників у Швеції здійснюється у 8 університетах на основі міжнародних і національних навчальних програм, з яких 7 – бакалаврських, 9 – магістерських та 3 – докторські.

Освітній процес в університетах ґрунтується на комплексному застосуванні структурно-функціонального, синергетичного, компетентнісного, особистісно-орієнтованого, системно-інтегративного, діяльнісного, полікультурного, рефлексивного методологічних підходів. Структура навчання є стандартизованою для усіх університетів й передбачає вивчення обов'язкового і факультативного блоків дисциплін, практичну підготовку, написання дипломної роботи. Навчання за освітніми програмами з соціальної роботи реалізуються на трьох освітньо-кваліфікаційних циклах (бакалаврському (перший цикл), магістерському (другий цикл), докторському (третій цикл) й уможливають здобуття ступенів: бакалавр наук у галузі соціальної роботи (Socionomexamen), магістр наук у галузі соціальної роботи (Magisterexamen), ліцензіат (Licentiatexamen), доктор філософії (PhD) (Doktorsexamen).

Порівняльний і структурно-функціональний аналіз документації шведських університетів уможливив виявлення того, що навчальні програми першого циклу є стандартизованими, мають однакову структуру, розподіл кредитів за основними галузями діяльності, кваліфікаційні вимоги; відмінність між ними простежується у вимогах до вступу, у змісті та назвах курсів, кількості кредитів, передбачених на вивчення кожної дисципліни, що свідчить про їх автономність та орієнтацію на врахування регіональних особливостей у соціальній роботі.

Навчальні програми другого циклу (2 роки навчання) охоплюють обов'язкові, факультативні курси, до яких включено практичну підготовку або навчання за кордоном, та написання незалежного проекту. Проаналізовані програми професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами систематизовано у три групи: національні програми загального спрямування; міжнародні програми; магістерські програми з підготовки до роботи з мігрантами.

Навчальні програми третього циклу (2 роки навчання) передбачають два компоненти (обов'язковий блок спеціалізованих курсів і написання академічного тезису (кандидатської дисертації).

Навчальні програми підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами характеризуються системністю, міждисциплінарністю, полікультурною спрямованістю, компетентнісно-орієнтованістю, диверсифікацією, єдністю теоретичного і практичного компонентів, наступністю, дослідницькою й етичною спрямованістю, гнучкістю.

Системно-структурний аналіз освітнього процесу професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами засвідчив, що її ефективність забезпечується формами організації (лекції, лекції-візуалізації (лекція-вебінар, проблемна лекція, семінарські заняття); практико-орієнтованими методами (дискусія, воркшоп, кейс-стаді, проектні методи, мейкер-спейс); інноваційними технологіями (смарт-технологія, технологія мережевого навчання, технологія дистанційного навчання, інтеркультурна технологія навчання).

Характерними особливостями шведської системи підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами є врахування у змісті освіти соціальної, міграційної й інтеграційної політики держави; розвиток міжнародної співпраці з професійними організаціями у сфері соціальної роботи; врахування світових тенденцій у розвитку соціальної сфери і відповідно у професійній підготовці фахівців; створення освітніх, професійних, дослідницьких організацій і професійних спілок у галузі соціальної роботи і захисту мігрантів; міжнародна і національна мережа партнерської взаємодії соціальних інститутів різних рівнів; полікультурний принцип побудови соціальної роботи з різними категоріями мігрантів; поліаспектність і комплексність навчальних програм підготовки фахівців соціальної сфери.

У третьому розділі – **«Перспективи використання в Україні конструктивних ідей шведського досвіду підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами»** – проаналізовано основні напрями соціальної роботи з мігрантами й специфіку професійної підготовки соціальних працівників до роботи з цією категорією населення в Україні; обґрунтовано можливості творчого використання конструктивних ідей шведського досвіду в національній системі освіти.

Аналіз офіційних документів, аналітичних матеріалів, наукових джерел дозволив з'ясувати, що соціальна робота в Україні здійснюється на двох рівнях – організаційному та практичному, діяльність яких спрямовується центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, а також уможливорює співпрацю з недержавними організаціями (громадські і благодійні організації, асоціації, підприємства, діяльність фізичних осіб) у контексті організації практичної допомоги різним категоріям мігрантів.

Професійна підготовка фахівців соціальної сфери в Україні передбачає багаторівневий характер освіти та здійснюється на двох рівнях вищої освіти (бакалаврський, магістерський) у закладах вищої освіти різних регіонів.

Компаративістський аналіз особливостей професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами у системі вищої освіти Швеції й України, здійснений за законодавчим, структурним та організаційно-педагогічними напрямами, уможливив виявлення подібного й відмінного у досвіді цих країн. До подібного відносимо: ступеневу систему професійної підготовки соціальних працівників; організацію навчання за кредитно-модульним принципом; використання традиційних форм організації і методів навчання. З-поміж відмінного визначаємо: незначний досвід професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами; відсутність механізму державного замовлення, єдиної концепції і стандартів такої підготовки; неузгодженість освітньо-професійної програми і

освітньо-кваліфікаційної характеристики соціального працівника; відсутність спеціалізацій та обмежену кількість спеціальних дисциплін професійної підготовки майбутнього фахівця до роботи з мігрантами, їх затеоретизованість; недостатня увага до розвитку соціального партнерства між закладами вищої освіти і спеціалізованими службами соціальної роботи, що охоплюють заклади різних типів (соціальні служби, територіальні центри соціального обслуговування, центри реабілітації, соціальні гуртожитки тощо), на базі яких здійснюється практична підготовка; відсутність професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери на третьому рівні вищої освіти.

Застосування методу наукової екстраполяції дало змогу обґрунтувати можливість використання конструктивних ідей шведського досвіду в удосконаленні системи професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами в Україні на таких рівнях:

- *законодавчому рівні* – удосконалення системи законодавчих і нормативно-правових актів, що стосуються регулювання особливостей здійснення соціальної роботи з мігрантами; створення державних стандартів підготовки соціальних працівників;

- *структурному рівні* – надання реальної автономії закладам вищої освіти; розширення міжнародної співпраці у галузі професійної діяльності і освітньої практики з підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами; створення відповідних структурних підрозділів при центральних і місцевих органах виконавчої влади й органах місцевого самоврядування;

- *організаційному рівні* – удосконалення змісту і структури професійної підготовки соціальних працівників до цієї роботи; посилення дослідницької спрямованості навчання; запровадження формальної і неформальної підготовки соціальних працівників у системі освіти дорослих; створення центрів допрофесійної підготовки соціальних працівників;

- *змістовому рівні* – визнання і врахування національного досвіду організації підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами, зумовленого історико-культурними особливостями і традиціями; диверсифікація навчальних планів й освітніх програм; уніфікація і стандартизація навчальних програм підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами; введення в освітні програми і навчальні плани підготовки соціальних працівників змістового блоку «соціальна робота з мігрантами»; відкриття доступу до публічної інформації про навчальні програми і плани підготовки соціальних працівників на сайтах університетів України.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів дослідження проблеми професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами у Швеції задля з'ясування можливостей творчого використання конструктивних ідей шведського досвіду в системі вищої освіти України свідчить про досягнення мети й вирішення завдань наукового пошуку та дає підстави до таких висновків.

1. Проблема професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами у Швеції становить значний інтерес для українських та зарубіжних соціальних працівників і науковців, однак вона не була предметом окремих наукових пошуків.

На основі вивчення наукових джерел проаналізовано поняття «міграція», «соціальна робота», «соціальний працівник», «професійна підготовка»; уточнено зміст понять «соціальна робота з мігрантами», «професійна підготовка соціальних працівників до роботи з мігрантами»; здійснено класифікацію мігрантів; охарактеризовано функції соціального працівника, компетентного у роботі з мігрантами. Показано, що вони всебічно та ґрунтовно аналізуються науковцями, які виявляють розбіжності в їх трактуванні, що пов'язано з поліаспектністю та поліфункціональністю цих понять.

Професійна підготовка соціальних працівників до роботи з мігрантами розглядається як соціально, економічно, політично та культурно детермінований феномен; педагогічна система, що ґрунтується на положеннях філософських, соціальних, психологічних та педагогічних теорій і концепцій; цілісний неперервний педагогічний процес, спрямований на оволодіння систематизованими фаховими знаннями й формування на їх основі професійних умінь, навичок і відповідних компетентностей; напрями практичної діяльності соціального працівника зумовлюються особливостями різних груп клієнтів; стратегія державної міграційної, соціальної й освітньої політики спрямована на розвиток добробуту кожної особистості.

2. Професійна підготовка соціальних працівників є невід'ємним складником соціальної роботи і однією з важливих умов її професіоналізації. Виникнення, становлення і розвиток соціальної роботи з мігрантами у Швеції зумовлені комплексом взаємопов'язаних чинників соціально-економічного і суспільно-політичного характеру (інтенсивний промисловий розвиток; зростання кількості мігрантів; боротьба працівників за підвищення рівня й поліпшення якості життя; розвиток і розширення напрямів соціальної роботи; створення професійних і благодійних організацій у галузі соціальної роботи; посилення ролі держави у здійсненні соціальної роботи на основі політики державного добробуту та ін.).

З урахуванням підходів (поєднання соціальної роботи з розвитком наукових підходів у цій галузі; створення організацій і асоціацій у сфері допомоги нужденним і соціальної роботи; поява державної системи соціального забезпечення; становлення фахової підготовки соціальних працівників) та застосування сукупності критеріїв обґрунтовано 2 періодизації – становлення і розвитку соціальної роботи з мігрантами і професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами у Швеції.

3. Інтеграційна політика Швеції, спрямована на адаптацію мігранта у країну, що приймає, зумовлена особливостями, пов'язаними із професіоналізацією соціальної роботи, розвитком соціальної і міграційної політики; законодавчим забезпеченням соціальної роботи і системи вищої освіти, системою соціального забезпечення; впливом діяльності громадських, благодійних, дослідницьких організацій, асоціацій, професійних спілок; створенням і впровадженням державних і громадських

соціальних програм підтримки мігрантів; вивченням чинників й основних тенденцій розвитку системи професійної підготовки соціальних працівників.

Упродовж 20-ти років у Швеції набули розвитку такі основні напрями роботи з мігрантами: соціальна політика; система соціального захисту і соціального забезпечення мігрантів; соціальна робота з мігрантами; діяльність асоціацій і організацій для мігрантів; розвиток волонтерського сектору.

Законодавче регулювання інтеграційної, соціальної й освітньої політики систематизовано в чотирьох групах нормативно-правових документів, спрямованих на забезпечення професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами. До них належать: міжнародні документи, ратифіковані Швецією, що об'єднані у дві підгрупи: *загальні* – визначають основні права особи на освіту і соціальний захист, *спеціальні* – визначають основні права і статус особи мігранта у світовому співтоваристві; національне законодавство: *у галузі вищої освіти (освітні)* – нормативно-правові акти, що регулюють систему функціонування закладів вищої освіти, визначають основні цілі і напрями підготовки соціального працівника, *у галузі соціального захисту (соціальні)* – нормативно-правові акти, що регламентують діяльність соціального працівника у контексті національної моделі соціальної політики і визначають зміст підготовки в університетах та інших закладах, такий підхід унеможливило розрив між теоретичною і практичною підготовкою; офіційні документи професійних угруповань із соціальної роботи, що впливають на визначення основних стандартів здійснення фахової діяльності і підготовки фахівців соціальної сфери; національні програми підтримки мігрантів.

4. Професійна підготовка соціальних працівників здійснюється згідно з міжнародними і національними навчальними програмами у 8 університетах Швеції, з-поміж яких: 7 – бакалаврських, 9 – магістерських (6 національних, 3 міжнародних), 3 – докторських. Їх особливість полягає в орієнтації на міжнародні стандарти й вимоги професійних організацій у галузі соціальної роботи, що зумовлює стандартизацію структури компонентів; спільну мету підготовки; єдині вимоги до абітурієнтів та випускників, які навчаються за спеціальністю «соціальна робота»; диференціацію змісту з урахуванням циклів навчання, а також навичок і компетентностей, якими має володіти майбутній соціальний працівник відповідно до міжнародних і національних стандартів підготовки фахівців соціальної сфери.

Професійна підготовка соціальних працівників до роботи з мігрантами в університетах Швеції здійснюється на основі гармонійного поєднання синергетичного, структурно-функціонального, компетентнісного, особистісно-орієнтованого, системно-інтегративного, діяльнісного, полікультурного, рефлексивного методологічних підходів, що уможливило організацію освітнього процесу на основі принципів науковості, системності, гуманізму, соціальної детермінованості, соціального партнерства, неперервності, наступності, гнучкості, академічної мобільності.

Змістовий компонент професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами охоплює чотири блоки: обов'язкові й факультативні курси, практичну підготовку, написання самостійного дипломного проекту (дисертації). Обов'язковий блок передбачає вивчення основних положень міжнародної і національної соціальної

політики, представлення соціальної роботи як професії, науки і навчальної діяльності у різних аспектах: законодавчому, особистісному, професійному і соціальному; підготовка до наукової діяльності і проведення досліджень; факультативний блок сприяє забезпеченню спеціалізованої підготовки соціальних працівників до роботи з конкретною категорією мігрантів у процесі вивчення дисциплін за вибором; практична підготовка допомагає студентам поглибити теоретичні знання та оволодіти практичними навичками роботи з різними категоріями мігрантів; підготовка незалежного дипломного проекту (дисертації) є основною вимогою до присвоєння кваліфікаційних ступенів на усіх трьох циклах навчання і передбачає формування дослідницької компетентності.

До змістових особливостей навчальних програм підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами віднесено: системність, міждисциплінарність, полікультурну спрямованість, компетентнісну орієнтованість, диверсифікацію навчальних планів і програм, наступність, єдність теоретичного і практичного компонентів, практична, дослідницька й етична спрямованість, гнучкість. Висока якість підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами у Швеції забезпечується завдяки національному і міжнародному співробітництву з університетами Європейського Союзу і, у тому числі й Скандинавськими професійними організаціями у сфері соціальної роботи; партнерській співпраці з соціальними регіональними установами; орієнтації на національні особливості соціальної й інтеграційної політики.

5. Забезпеченню якісної теоретичної і практичної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами в університетах Швеції сприяє науково обгрунтоване використання сучасних технологій і моделей навчання – смарт-технологій, інтеркультурної технології, моделі мережевого навчання. Це уможливорює ефективну підготовку соціальних працівників, компетентних у роботі з різними категоріями мігрантів.

У професійній підготовці соціальних працівників до роботи з мігрантами поєднуються традиційні та інноваційні підходи. До них віднесено різні види лекцій, семінарські і практичні заняття, практичну підготовку з використанням інноваційних практико-орієнтованих методів навчання (воркшоп, кейс-стаді, проектні методи, мейкер-спейс). Важлива роль у підготовці соціальних працівників до роботи з мігрантами належить організації самостійної роботи студентів у «смайт-кампусах».

Доведено, що ефективно використання технологій, форм організації й методів роботи у системі підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами здійснюється на основі гармонійного поєднання традиційних форм навчання з новітніми; орієнтації на індивідуально-групову форму роботи; врахування інноваційних підходів до організації самостійної роботи студентів; використання смарт-технологій в університетській освіті, що уможливорює її мобільність, доступність, практичну спрямованість й ефективність. Особливостями використання технологій, форм організації і методів у підготовці соціальних працівників до роботи з мігрантами є диверсифікація, інноваційність, інтерактивність, дослідницька спрямованість, орієнтація на самостійну роботу.

6. Соціальна робота з мігрантами в Україні здійснюється на організаційному і практичному рівнях, які є взаємопов'язаними у контексті вирішення проблем клієнта. На першому рівні вона здійснюється державними і недержавними організаціями й спрямовується на обґрунтування стратегій, розроблення державних програм і проектів, мета яких – підтримка мігрантів. На другому рівні, практичному, соціальна робота передбачає системну взаємодію з різними категоріями мігрантів за такими напрямками: соціальний, соціально-інформаційний, соціально-психологічний, соціально-педагогічний, соціально-правовий, медико-соціальний, соціально-економічний, соціально-трудоий і освітньо-культурний. Проведення цієї роботи з мігрантами за цими напрямками здійснюється шляхом постійного надання послуг соціальними установами.

До особливостей професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами в Україні віднесено: недостатній досвід організації соціальної роботи і системи професійної підготовки соціальних працівників, започаткованої у 90-х років ХХ ст.; перебування у стані вдосконалення відповідно до міжнародних тенденцій; забезпечення теоретичної і практичної спрямованості соціальної роботи і системи професійної підготовки здійснюється здебільшого з орієнтацією на міжнародний досвід, що спричиняє недооцінення важливості врахування національних особливостей; орієнтація переважно на традиційні форми організації навчання; міждисциплінарний зв'язок з педагогікою, психологією і соціологією; спрямованість на підготовку багатофункціонального соціального працівника, здатного працювати з різними категоріями клієнтів.

Перспективні напрями творчого використання конструктивних ідей шведського досвіду підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами обґрунтовано в рекомендаціях щодо її вдосконалення в Україні, на законодавчому, структурному, організаційному і змістовому рівнях. *Законодавчий рівень*: удосконалення системи законодавчих і нормативно-правових актів, що стосуються регулювання особливостей здійснення соціальної роботи з мігрантами; створення державних стандартів підготовки соціальних працівників; *структурний рівень*: надання реальної автономії закладам вищої освіти; розвитку міжнародної співпраці у галузі професійної діяльності і освітньої практики з підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами; створення відповідних структурних підрозділів при центральних і місцевих органах виконавчої влади й органах місцевого самоврядування; *організаційний рівень*: удосконалення змісту і структури професійної підготовки соціальних працівників до цієї роботи; посилення дослідницької спрямованості навчання; запровадження формальної і неформальної підготовки соціальних працівників у системі освіти дорослих; створення центрів допрофесійної підготовки соціальних працівників; *змістовий рівень*: визнання і врахування національного досвіду організації підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами, зумовленого історико-культурними особливостями і традиціями; диверсифікація навчальних планів й освітніх програм; уніфікація і стандартизація навчальних програм підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами; введення в освітні програми і навчальні плани підготовки соціальних працівників змістового блоку «соціальна робота з мігрантами»; забезпечення вільного

доступу до публічної інформації про навчальні програми і плани підготовки соціальних працівників на сайтах університетів України.

Результати апробації авторського спецкурсу «Соціальна робота з мігрантами» в освітній процес чотирьох університетів України, розробленого відповідно до вимог кредитно-трансферної системи навчання – ECTS (European Credit Transfer System), свідчать, що його тематична спрямованість і структура сприяють підвищенню ефективності процесу професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами. Зміст цього спецкурсу ґрунтується на сучасних міждисциплінарних підходах і принципах соціально-педагогічної роботи з різними категоріями мігрантів. Основні його завдання полягають у поглибленні знань, удосконаленні професійних компетентностей майбутніх соціальних працівників з різними категоріями мігрантів. Запропонований спецкурс має важливе значення для теоретичного і практичного забезпечення підготовки студентів, аспірантів, докторантів і наукових працівників, а також працівників міграційних і соціальних служб.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів цієї проблеми. Подальші наукові пошуки доцільно спрямувати на вивчення особливостей професійного розвитку соціальних працівників, що працюють з мігрантами; організації професійної підготовки соціальних працівників, які працюють з мігрантами в інституціях різних рівнів у системі освіти дорослих Швеції; розвитку і функціонування благодійних і громадських організацій, що опікуються проблемами мігрантів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації

1. Ковальова, А. (2015). Формування професійної культури соціального працівника в умовах університетської освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 3 (47), 364–371.
2. Kovalova, A. (2015). Reforming Swedish Higher Education in the Context of the Bologna Process. *Laboret Educatio: Rocznik Naukowy*, 3, 121–131.
3. Kovalova, A. (2016). Особенности профессиональной подготовки социальных работников к работе с мигрантами в рамках первого цикла обучения в университетах Швеции. *Austrian Journal of Humanities and Social Sciences*, 3–4, 59–62.
4. Попова, А. (2016). Проблеми професійної підготовки соціального працівника в умовах університетської освіти України і Швеції: порівняльний аналіз. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*, 3, 23–30.
5. Попова, А. (2016). Особливості законодавчого регулювання професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами у Швеції як соціально-педагогічна проблема. *Науково-педагогічний журнал «Обрії»*, 1, 25–39.
6. Попова, А. (2017). Система освіти дорослих соціальних працівників у контексті роботи з мігрантами: досвід Швеції. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*, 1 (13), 137–149.
7. Попова, А. (2017). Соціально-педагогічні засади підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами у Швеції. *Порівняльно-педагогічні студії*, 3–4 (33–34), 4–11.

8. Попова, А. (2017). Професійна підготовка соціальних працівників до роботи з мігрантами в Україні. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*, 2 (6), 104–108.

9. Попова, А. (2017) Зміст і форми організації підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами в університетах Швеції. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 8 (72), 102–115.

10. Ковальова, А. (2016). *Соціальна робота з мігрантами: програма спецкурсу*. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

11. Ковальова, А. (2015). Підготовка соціальних працівників у системі вищої освіти Швеції та Польщі. В В. Кремень та ін. (Ред.). *Освіта для сучасності – Edukacja dla wspolczesności* (Т. 1, с. 283–289). Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова.

12. Ковальова, А. (2015). Становлення професійної підготовки соціального працівника у Швеції. В А. А. Сбруєва та ін. (Ред.), *Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін: II Міжнародна науково-практична конференція, Суми, 26–27 березня*, (Т. 1, с. 124–125). Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка.

13. Ковальова, А. (2015). Рівні професійної підготовки соціальних працівників у Швеції. В О. І. Локшина (Ред.), *Педагогічна компаративістика – 2015: трансформації в освіті зарубіжжя та український контекст: Науково-практичний семінар, Київ, 11 червня* (с. 175–177). Київ: Педагогічна думка.

14. Ковальова, А. (2016). Роль міжнародних стандартів у професійній підготовці соціальних працівників до роботи з мігрантами у Швеції. В В. В. Корнещук (Ред.), *Актуальні дослідження в соціальній сфері: Сьома міжнародна науково-практична інтернет-конференція, Одеса, 16 травня* (с. 196–198). Одеса: Видавець Букаєв Вадим Вікторович.

15. Ковальова, А. (2016). Навчальні плани і програми підготовки соціальних працівників в університетах Швеції: міжнародні і національні вимоги. В О. І. Локшина (Ред.), *Педагогічна компаративістика – 2016: освітні реформи та інновації у глобалізованому світі: Науково-практичний семінар, Київ, 6 червня* (с. 148–149). Київ: Педагогічна думка.

16. Попова, А. (2017). Роль професійних організацій у підготовці соціального працівника до роботи з мігрантами у Швеції. В кол. ред., *Сучасна гуманітаристика: I Міжнародна науково-практична інтернет-конференція, Переяслав-Хмельницький, 28 квітня* (с. 86–91). Переяслав-Хмельницький: ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький дер. пед. ун-т ім. Г. Сковороди.

17. Попова, А. (2017). Ключові аспекти політики інтеграції різних категорій мігрантів у Швеції. В В. В. Корнещук (Ред.), *Актуальні дослідження в соціальній сфері: Восьма міжнародна науково-практична інтернет-конференція, Одеса, 17 листопада* (с. 149–151). Одеса: ФОП Бондаренко М. О.

18. Попова, А. (2016). Особливості організації волонтерської діяльності як механізму реалізації соціальної політики Швеції у контексті захисту прав мігрантів. В В. А. Поліщук та ін. (Ред.), *Соціальна робота: виклики сьогодення: V Всеукраїнська*

науково-практична конференція, Тернопіль, 29–30 листопада (с. 134–137). Тернопіль: Вектор.

19. Попова, А. (2017). Моделі підготовки соціальних працівників: досвід скандинавських країн. *Наука III тисячоліття: пошуки, проблеми, перспективи розвитку: I Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція, Бердянськ, 20–21 квітня* (с. 150–152). Бердянськ: БДПУ.

20. Попова, А. (2017). Особливості соціального захисту мігрантів у контексті діяльності соціальних працівників: досвід Швеції. *Соціально-економічні та гуманітарні аспекти світових інноваційних трансформацій: II Міжнародна науково-практична конференція, Київ-Суми, 26–28 квітня* (Т. 2, с. 191–194). Суми: СумДПА імені А. С. Макаренка.

21. Попова, А. (2017). Шведський досвід організації післядипломної освіти для соціальних працівників, що працюють з мігрантами. *Освіта Сумщини*, 2 (34), 27–30.

22. Попова, А. (2017). Історичні аспекти становлення системи професійної підготовки соціальних працівників у Швеції. В Т. В. Андрущенко та ін. (Ред.), *Міжнародне студентство: вчора, сьогодні, завтра: Міжнародна науково-практична конференція, Київ, 24 квітня* (с. 40–44). Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова.

23. Попова, А. (2017). Інноваційна освітня політика держави як передумова розвитку системи професійної підготовки соціальних працівників у Швеції. *Трансформації в українській освіті і наукових дослідженнях: світовий контекст: Міжнародна науково-практична конференція, Умань, 25–26 травня* (Ч. 2, с. 118–122). Умань: ВПЦ «Візаві».

24. Попова, А. (2017). Недержавна інституційна підтримка мігрантів в Україні у контексті здійснення соціальної роботи. In at all (Eds.), *International scientific-practical conference Forming of modern educational environment: benefits, risks, implementation mechanisms: Conference Proceedings, Tbilicy, 29 September* (с. 55–58). Tbilicy: Baltija Publishing.

25. Попова, А. (2017). Особливості організації професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами на другому циклі навчання в університетах Швеції. В О. В. Зосименко (Ред.), *Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка: IV Міжнародна науково-практична конференція, Суми, 7 грудня* (Ч.1, с. 293–297). Суми: ФОП Цьома С. П.

26. Попова, А. (2017). Основні напрями реформування системи вищої освіти України у контексті підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами. В В. П. Коцур та ін. (Ред.), *Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку: Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція, Переяслав-Хмельницький, 17 листопада* (37, с. 214–217). Переяслав-Хмельницький: ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький дер. пед. ун-т ім. Г. Сковороди.

27. Попова, А. (2017). Соціальна робота з мігрантами в Україні: досвід недержавних організацій. *Сучасні проблеми та перспективи розвитку психології і педагогіки: II Міжнародна наукова конференція, Київ, 1–2 грудня* (с. 219–222). Київ: Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського.

Наукові праці, які додатково відображають результати дисертації

28. Попова, А. (2016). Особливості організації професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами на третьому циклі навчання у ВНЗ Швеції. *Освіта і суспільство*, 176–184.

АНОТАЦІЇ

Попова А. С. Професійна підготовка соціальних працівників до роботи з мігрантами у Швеції. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – Теорія і методика професійної освіти. – Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих Національної академії педагогічних наук України, Київ, 2018.

У дисертації здійснено цілісний аналіз професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами у Швеції. Схарактеризовано поняттєво-категоріальний апарат дослідження. Здійснено ретроспективний аналіз становлення і розвитку соціальної роботи і професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами та розроблено дві періодизації. Систематизовано законодавче та нормативно-правове забезпечення, з'ясовано особливості структурування змісту й форм організації професійної підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами у Швеції та в Україні.

Обґрунтовано можливості творчого використання конструктивних ідей шведського досвіду в системі соціально-педагогічної освіти України на законодавчому, структурному, організаційному і змістовому рівнях.

Ключові слова: соціальний працівник, професійна підготовка соціальних працівників до роботи з мігрантами, полікультурність, інтеграційна політика, Швеція.

Попова А. С. Профессиональная подготовка социальных работников к работе с мигрантами в Швеции. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – Теория и методика профессионального образования. – Институт педагогического образования и образования взрослых Национальной академии педагогических наук Украины, Киев, 2018.

В диссертации осуществлен целостный анализ профессиональной подготовки социальных работников к работе с мигрантами в Швеции. Охарактеризован понятийно-категориальный аппарат исследования. Осуществлен ретроспективный анализ становления и развития социальной работы и профессиональной подготовки социальных работников к работе с мигрантами, разработаны две периодизации. Систематизировано законодательное и нормативно-правовое обеспечение, выявлены особенности структурирования содержания и форм организации профессиональной подготовки социальных работников к работе с мигрантами в Швеции и в Украине.

Определены возможности творческого использования конструктивных идей шведского опыта в системе социально-педагогического образования Украины на законодательном, структурном, организационном и содержательном уровнях.

Ключевые слова: социальный работник, профессиональная подготовка социальных работников к работе с мигрантами, поликультурность, интеграционная политика, Швеция.

Popova A. S. Social workers' professional training for work with migrants in Sweden. – Manuscript.

Dissertation for the degree of Candidate of Pedagogical Sciences in specialty 13.00.04 – Theory and methodology of professional education. – Institute of Pedagogical Education and Adult Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, 2018.

The dissertation provides a holistic analysis of social workers' professional training for work with migrants in Sweden. The terminological apparatus of the research was characterized.

The main approaches to the periodization of social work development were identified and characterized; periodizations of the formation and development of social work with migrants and social workers' professional training for work with migrants in Sweden were substantiated.

Legislative and regulatory framework (international documents (general and special); national documents (legislative acts in the field of higher education and social protection; official documents of professional social work groups; national programs for the support of migrants, etc.) were systematized.

The features of content (systemic character, interdisciplinarity, multicultural orientation, competence-orientation, diversification, unity of theoretical and practical components, consistency, research and ethical orientation, flexibility), forms of organization (lectures, lectures-visualizations (lecture-webinar, problem lecture, seminar and practical class), practice-oriented methods (discussion, workshop, case study, project methods, maker-space), innovative technologies (smart technology, network learning technology, distance learning technology, intercultural learning technology) of social workers' professional training for work with migrants in Sweden were identified.

It has been proved that the features of learning programs for social workers' professional training in Sweden are: orientation to international standards and requirements of professional organizations in the field of social work; common goal of training; unified requirements for entrants and graduates; differentiation of learning content.

It has been found out that social work with migrants in Ukraine is carried out at organizational (governmental and non-governmental organizations) and practical (systemic interaction with different categories of migrants) levels through continuous provision of services by social institutions.

Possibilities of creative use of constructive ideas of Swedish experience in the system of social and pedagogical education of Ukraine at the legislative, structural, organizational and content levels were substantiated.

The author's specialized course "Social work with migrants" was developed and implemented in order to deepen knowledge, improve professional competences of future social workers for different categories of migrants.

Key words: social worker, social workers' professional training for work with migrants, multiculturalism, integration policy, Sweden.

Підписано до друку 22.05.2018 р. Формат 60 x 84/16.
Папір офс. Гарнітура Times New Roman. Друк-різографія.
Ум.-друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 2205-1.

Віддруковано з оригінал-макета у видавництві «ДКС центр»
04073, м. Київ, Куренівський провулок, 17, т/ф (044) 537-14-34